

Kommunals rapport till KNS yrkeskonferens för undersköterskor, (10)11-12 mars 2026

Organisering av hälso- och sjukvården i Sverige

Det svenska hälso- och sjukvårdssystemet är starkt decentraliserat och i huvudsak skattefinansierat. Staten ansvarar för lagstiftning, normering och tillsyn. De 21 regionerna ansvarar för att planera, finansiera och tillhandahålla hälso- och sjukvård. Regionerna ansvarar för primärvård, specialistsjukvård och psykiatrisk vård. De 290 kommunerna ansvarar för stora delar av nära vård såsom äldreomsorg, hemtjänst, vård och omsorg för personer med funktionsnedsättning, rehabilitering i vissa former, socialtjänst och skolhälsovård.

Under covid-19-pandemin ökade utgifterna kraftigt, men även därefter har kostnaderna fortsatt att stiga till följd av demografiska förändringar, medicinteknisk utveckling och ökade vårdbehov. En mindre del av vårdens finansiering utgörs av patientavgifter och en mycket liten andel av frivilliga privata sjukförsäkringar, även om dessa har ökat över tid något som ofta problematiseras ur ett jämlikhetsperspektiv.

Både offentliga och privata vårdgivare förekommer inom systemet, de omfattas i huvudsak av samma regelverk och avgifter när de är offentligt finansierade. Offentliga sjukhus på regional nivå står för merparten av akutsjukvården, universitetssjukhusen bedriver högspecialiserad vård och forskning. Primärvården har historiskt varit relativt svag i Sverige i jämförelse med många andra länder, men utgör ett centralt fokus i pågående reformer.

Sverige har haft ett lågt antal vårdplatser per capita i ett europeiskt perspektiv, vilket beror på att en stor del av rehabilitering och långvarig vård sker utanför sjukhusen, framför allt i kommunal regi. Samtidigt har trycket på slutenvården ökat till följd av bemanningsutmaningar och en åldrande befolkning.

Under de senaste åren har en omfattande omställning av hälso- och sjukvården pågått under parollen "God och nära vård". Målet är en mer personcentrerad och samordnad vård där primärvården fungerar som nav och samspelar bättre med sjukhusvård och kommunal omsorg. Omställningen motiveras bland annat av demografiska förändringar, gruppen 80 år och äldre förväntas öka kraftigt under kommande decennier, vilket ställer krav på ett mer hållbart och förebyggande vårdssystem.

Undersköterska inom den regionala sjukvården är den andra största yrkesgruppen med 52 700 anställda inom sjukvården (jämför: det finns 69 500 sjuksköterskor och 37 200 läkare). Undersköterskor inom regionerna har en medianlön på 29 800 kronor. Majoriteten av undersköterskorna är anställda inom den kommunala verksamheten där de utgör den största gruppen anställda (101 600).

Undersköterskornas arbetsuppgifter i hälso- och sjukvården

Undersköterskan har en viktig roll i hälso- och sjukvården samt i patientens omvårdnad och omsorg. Generellt bör undersköterskan ha god bedömningsförmåga, kunna utföra basal omvårdnad och omsorg, ha kunskap om olika diagnoser samt ha ett professionellt bemötande gentemot patient/brukare, närstående och anhöriga samt kollegor. Undersköterskan bör vara kapabel att bedöma till exempel eventuella avvikelser i hälsotillståndet samt känna till sin roll och kompetens i förhållande till andra yrkesgrupper, veta när det är dags att tillkalla annan personal samt förstå varför de gör olika saker och också ha kunskap om bakgrunden till sina insatser. Undersköterskan hjälper patienten samtidigt som hon/han övervakar och dokumenterar patientens vitala funktioner. Undersköterskans dokumentation och helhetssyn av patienten är viktig för sjuksköterskans arbete, men även för läkarens medicinska bedömning.

Det finns även undersköterskor som har specialistutbildat sig och är anställda som specialistundersköterskor. Vanligaste inriktningar för specialistutbildning är akutsjukvård, anestesi, operation, intensivvård och barnsjukvård. Kommunal har nyligen ställt frågor till hälso- och sjukvårdsanställda undersköterskor om deras arbetsuppgifter och yrkesroll.

Det är väldigt vanligt att som undersköterska ha en egen mottagning när man jobbar inom den öppna vården / primärvården, dvs på vårdcentral, hälsocentral, husläkarmottagning, mödravårdscentral eller barnavårdscentral. Undersköterskor inom primärvården jobbar med mycket breda och avancerade arbetsuppgifter. Man har bland annat blodtrycksmottagning med 24-timmars blodtrycksmätning och 24-timmars EKG-påkopplingar, vaccinationsmottagning, sårsmottagning, mottagningar för patienter som vill sluta röka, audiogrammottagning, astma/kol-mottagning inkl spirometri, hälsosamtal, man spolrar öron, mäter kompressionsstrumpor, utför katetervård, gipsar och ger telefonrådgivning. Vissa svarande håller många olika typer av mottagningar på sin arbetsplats.

Vanligaste omvårdnadsrelaterade arbetsuppgifter hos svarande som arbetar inom den slutna vården (t ex på sjukhus) är att ta blodtryck, puls, temperatur, dokumentera, ta urinprov, p-glucos, andningsfrekvens, assistera sjuksköterskan, väga patienten, ta EKG, ge HLR, lägga om sår, svara på larm och att assistera läkaren.

Inom den öppna vården är de vanligaste omvårdnadsarbetsuppgifterna att ta blodtryck och puls, assistera läkaren, dokumentera, ta urinprov, blodprov (venös provtagning), p-glucos, temperatur och blodprov (kapillär provtagning).

Vanligaste omsorgs- och servicerelaterade arbetsuppgiften är att ta emot patienten, fylla på förbrukningsvaror, stötta och trösta oroliga och ledsna patienter, städa, vara handledare åt elever och/eller nya kollegor, kontrollera och iordningställa salar/patientplatser, bädda om, ge patienten information och kunskap om deras situation samt att ta emot och packa upp förråd/tvätt. Inom den öppna vården är de vanligaste servicearbetsuppgifterna att göra beställningar på varor, fylla på förbrukningsvaror, ta emot och packa upp förråd/tvätt, ta emot patienten, vara handledare åt elever och/eller nya kollegor, jobba i reception/tidsbokning, städa, plocka in gods från sterilen samt att ringa och boka färdtjänst/sjukresa.

En stor majoritet av de svarande kände att de har rätt kompetens att utföra sina arbetsuppgifter, 72 procent tyckte att de har rätt kompetens i mycket hög grad och ytterligare 27 procent att de har det i ganska hög grad. Färre än 1 procent av de svarande anser att de saknar rätt kompetens att utföra sina arbetsuppgifter.

Utbildning för undersköterskor

Fram till nyligen var yrket undersköterska inte formellt reglerat i Sverige, vilket inneburit att personer med mycket varierande utbildningsbakgrund kunnat arbeta under titeln. Många har gått vård- och omsorgsprogrammet på gymnasiet eller motsvarande vuxenutbildning, medan andra haft äldre utbildningar eller saknat formell vårdutbildning.

Från 1 juli 2023 är undersköterska en skyddad yrkestitel i Sverige, med en övergångsperiod sträcker sig till 2033. Det innebär att endast den som uppfyller fastställda krav på utbildning och kompetens får använda titeln undersköterska. Syftet med reformen är att stärka patientsäkerheten, tydliggöra yrkesrollen och höja statusen för undersköterskor som yrkesgrupp.

Inför införandet av den skyddade yrkestiteln har Socialstyrelsen tagit fram föreskrifter som ska säkerställa en mer enhetlig kompetensnivå, samtidigt som man tagit hänsyn till den stora variationen i tidigare utbildningsbakgrunder.

Regeringen beslutade 2019 om förändringar i gymnasieförordningen och examensmålen för vård- och omsorgsprogrammet, vilka trädde i kraft 1 juli 2021. Förändringarna innebar att fler ämnen blev obligatoriska för elever på programmet, i syfte att bättre förbereda framtida undersköterskor för yrkets krav.

Diana Ghafour
Internationell sekreterare